

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті розглянуто сутність соціокультурної толерантності, вплив міжкультурної комунікації як соціально-педагогічної умови на формування соціокультурної толерантності в майбутніх учителів іноземних мов, а також напрямки отримання соціокультурного досвіду студентами у позанавчальній діяльності університету.

Сучасна соціокультурна ситуація полікультурного світу, соціокультурні обставини в українському суспільстві, а також інтеграція української системи освіти в єдину європейську систему передбачають певні вимоги щодо вищої педагогічної системи освіти, тобто визначення нових складних задач.

Безперечно, що на початку нового сторіччя навчання іноземним мовам уже не є простою передачею лінгвістичних знань, умінь та навичок, і, навіть, не засвоєння країнознавчої інформації, яка обмежується географічною та історичною інформацією. Для повноцінного міжкультурного спілкування недостатньо володіти майбутнім фахівцям з іноземних мов тільки комунікативною компетентністю, взаємопорозумінню із представниками інших мов та культур, а також уникненню міжкультурних непорозумінь сприяє наявність соціокультурної компетентності в майбутніх фахівців.

Треба зазначити, що соціокультурна компетентність передбачає формування, перш за все, соціокультурної толерантності. Це пов'язано, на думку І. Ємельянової, із тим, що "у сучасному суспільстві нетерпимість все частіше стала переходити у різні форми екстремізму, що розпалює ворожнечу, національну розрізненість, що породжує соціальні конфлікти" [1: 15]. Тому проявлення толерантності – терпимості до іншого способу життя, поведінки, звичок, почуттів, думок, ідей та вірувань – є безперечною умовою існування особистості в полікультурному світі.

На сьогоднішній день аналіз науково-педагогічної, психологічної та методичної літератури свідчить про те, що актуальність проблеми формування соціокультурної толерантності не підлягає сумніву в педагогічній науці.

Метою статті є розкриття сутності соціокультурної толерантності, а також визначення міжкультурної комунікації як соціально-педагогічної умови, яка впливає на формування соціокультурної толерантності майбутніх учителів іноземних мов.

Нами було зазначено, що центральною соціально-педагогічною умовою під час формування соціокультурної компетентності виступає міжкультурна комунікація. Успішна участь студентів у міжкультурній комунікації свідчить про наявність соціокультурної компетентності у майбутніх учителів іноземних мов. Саме в процесі міжкультурної комунікації проявляється соціокультурна толерантність фахівців іноземних мов.

В основі сучасного розуміння міжкультурної комунікації лежать концептуальні науково-теоретичні ідеї С. Тер-Мінасової, Н. Слухіної, В. Сафонової, П. Сисоева, Н. Гальскової, Д. Зінов'єва та ін.

Перш за все слід уточнити, що в сучасній науці розуміють під терміном "міжкультурна комунікація".

Видатний дослідник С. Тер-Мінасова вважає, що міжкультурна комунікація – це "адекватне взаєморозуміння двох учасників комунікативного акту, які належать до різних національних культур" [2: 12].

У цьому ж контексті Н. Гальскова трактує "міжкультурну комунікацію" як "сукупність специфічних процесів взаємодії партнерів у спілкуванні, які належать до різних лінгвоетнокультурних співтовариств" [3: 3-4]. Вона зазначає, що система освіти повинна сприяти становленню здібностей особистості до міжкультурної комунікації. Цей процес відбувається із розвитком у студентів культурного досвіду, у складі якого можливо визначити відношення індивідууму до себе, до світу, а також його досвід творчої діяльності.

Значний внесок у дослідження проблем міжкультурної комунікації зробила М. Розанова. Зокрема вона писала, що комунікація не зводиться лише до передачі та засвоєння інформації. Неможливо обмежитися адекватним перекладом іноземної мови, процес міжкультурної комунікації виходить поза межі та торкається розуміння історичного контексту, взаємодії пізнавального та ціннісного, наукового та позанавчального [4]. Автор акцентує, що складність в установленні комунікації пов'язана із тим фактом, що для людей навіть однієї культури, одні й ті ж слова мають різне значення.

Практика доводить, що перш ніж встановити діалог, учасники повинні мати взаємний інтерес один до одного та з самого початку здатність до сприйняття досвіду іншого, інакше учасник комунікації буде відторгнутий, залишиться непоміченим.

Ученою було відзначено важливий нюанс, вона писала, що "особливу актуальність комунікативні теорії отримують у період глобалізаційних процесів у світі, коли ми маємо справу із формуванням відкритих, тісно взаємодіючих та взаємопов'язаних культур" [4].

Відомою новизною, у рамках вивчення міжкультурної комунікації як діалогу культур, було попередження видатного вченого В. Біблера, який зробив акцент на той факт, що розуміння примітивного діалогу як різновиду діалогів не має відношення до концепції культурного діалогу. "У "діалозі культур" мова йде про діалогічність самої істини, про те, що розуміння іншої людини передбачає взаємопорозуміння "Я – ти" як онтологічно різних особистостей, які володіють – актуально чи потенційно – різними культурами, логіками мислення, різними смислами істини, краси, добра... Діалог, що розуміється в ідеї культури, – це не діалог різних точок зору або уявлень, це – завжди діалог різних культур..." [5: 299].

Винятково важливим постає питання, якими якостями повинен володіти майбутній фахівець для того, щоб здійснювати повноцінне та ефективне міжкультурне спілкування?

На сьогодні більшість учених та дослідників (Д. Зінов'єв, В. Сафонова, П. Сисоєв та ін.) вважають, що однією з головних якостей, якими повинна володіти сучасна людина, є толерантність, що сприяє повноцінній міжкультурній комунікації.

За своєю сутністю поняття "толерантність" та "терпимість" синонімічні. У психологічній літературі соціально-психологічне розуміння толерантності передбачає "терпимість до різних думок, неупередженість в оцінці людей і подій" [6: 418].

У цьому ж контексті, але більш чітко щодо соціокультурної толерантності висловився Д. Зінов'єв. Зокрема, він писав: "Соціокультурна толерантність – це моральна якість людини, яка характеризує терпиме відношення до інших людей, незалежно від їхньої етнічної, національної або культурної належності, терпиме відношення до іншого роду поглядів, звичок; необхідна по відношенню до особливостей різноманітних культурних груп чи до їх представників" [7]. Науковець зазначає, що соціокультурна толерантність є ознакою впевненості у собі та розуміння надійності своїх позицій, ознакою відкритого для всіх ідейних напрямів, яка не боїться порівняння із іншими точками зору й не уникає духовної конкуренції. Соціокультурна толерантність виражається у прагненні досягти взаємної поваги, розуміння та злагоди різних інтересів та точок зору без використання тиску, переважно методами роз'яснення та переконання.

Ми поділяємо думку О. Скуратової, яка вважає, що толерантність має бути соціальною нормою, що забезпечує стійкість до конфліктів на етнічному та соціальному ґрунті, й тим самим сприяти забезпеченню миру та безпеки у всьому світі [8]. Зрозуміло, що створення соціальної норми є не тільки педагогічною проблемою, а й політичною та соціальною.

У психолого-педагогічному контексті існує проблема формування особистості, яка володіє толерантним розумінням. Так, наша позиція збігається із позицією Н. Асташова, який запропонував наступні основні психолого-етнічні та соціальні характеристики, якими повинна володіти толерантна особистість:

- 1) **гуманність** – безмежна віра у силу добра у міжособистісних відношеннях та у самоцінність внутрішнього світу людини, який не передбачає ніякого насилля;
- 2) **рефлексивність** як здібність осмислювати особистісні відносини, розуміючи їх плюси та мінуси, співвідносити їх із толерантним світосприйняттям;
- 3) **відповідальність** за прийняття рішень та їх реалізацію, захист як підтримка та розуміння інших людей;
- 4) **мобільність** як здібність коректувати систему відношень залежно від умов та обставин;
- 5) **упевненість** у собі та у своїх силах;
- 6) **самоволодіння**;
- 7) **варіативність** у підході до оточуючої дійсності, здібність правильно оцінити ситуацію та прийняти потрібне рішення;
- 8) **перцепція** як вміння спостерігати за людьми;
- 9) **емпатія** як здібність ставити себе на місце іншої людини, зрозуміти її вчинки та образ мислення, вміння порівнювати свою поведінку із станом іншої людини;
- 10) **почуття гумору** [9: 77-78].

Саме такими якостями повинна володіти толерантна людина, при цьому виховний процес неможливо обмежити навчальним процесом тому, що цей процес триває майже все життя. У зв'язку із чим слід зазначити, що формування толерантності, а значить і соціокультурної компетентності, має бути ефективним, якщо цей процес буде охоплювати не тільки процес навчання у вузі, а й позанавчальну та позааудиторну діяльність студентів та молодіжних громадських організацій у тому числі.

Треба зазначити, що відтворення реальної іншомовної соціокультурної дійсності досить складне завдання для процесу навчання. Зрозуміло, що "резервним помічником" процесу навчання є позанавчальна діяльність студентів, яка передбачає необмеженість часу (вільний час студентів), місця (територія університету та територія поза межами університету), використання при цьому об'єктивних можливостей студентів.

Так, у контексті міжкультурної комунікації Н. Гальскова стверджує: "Процес надбання учнями особистісного досвіду спілкування із чужою лінгвокультурою потребує створення ситуацій практичного використання мови як інструменту міжкультурного пізнання та взаємодії" [3: 7]. У цьому випадку науковець пропонує розширення меж навчального процесу, тобто вона не пропонує збільшення обсягу годин для вивчення іноземної мови, а "пошук виходу поза межі класної кімнати". Зрозуміло, що позанавчальна діяльність у зв'язку із навчальним процесом надає більшу варіативність та простір для всіх видів діяльності студентів та учнів. Важливо, що позанавчальна діяльність передбачає, на відміну від навчального процесу, організацію сумісних міжнародних проектів, міжкультурного обміну, спілкування. Так, позанавчальна діяльність забезпечує студентам можливість спілкуватися у реальному режимі з представниками інших мов та культур.

Отож, Н. Гальскова пропонує змінити підготовку майбутніх учителів іноземних мов, тобто вони повинні оволодіти методикою: а) організації міжкультурного обміну як складової частини навчально-виховного процесу й позанавчальної роботи в тому числі; б) проведення міжкультурних проектів різного рівня та характеру; в) використання у цих цілях усіх можливостей міжкультурної взаємодії; г) виявлення у кожного мотивації до вивчення лінгвокультури та пошук виходу на реальне спілкування [3: 8]. По суті, оволодіння всіма вищезазначеними методиками має відбуватися у позанавчальній діяльності, тому що у процесі навчання не вистачає часу на таку громіздку роботу як проведення міжкультурного обміну, організацію міжкультурних проектів та ін.

У цьому ж контексті С. Тер-Мінасова стверджує про необхідність "розвивати позакласні форми спілкування: клуби, гуртки, відкриті лекції на іноземній мові, наукові товариства за інтересами, де можуть збиратися студенти різних спеціальностей" [2: 28]. Так, більшість науковців поділяють думку щодо ефективного й необмеженого використання позанавчальної діяльності у процесі навчання іноземним мовам.

З метою покращення позанавчальної роботи у вузі, у ході експериментально-дослідної роботи ми намагалися виявити, що пропонують студенти для покращення позанавчальної роботи. Так, 29 % студентів II-III курсів вважають, що позанавчальна робота залежить від ступеня участі викладачів у організації позанавчальної роботи та від самовідповідальності самих студентів. Іншої думки дотримуються 31 % респондентів, які вважають, що рівень позанавчальної роботи у вузі залежить від систематичності проведення засідань та різного роду заходів. Деякі респонденти (12 %) пропонують більшість позанавчальних заходів проводити з носіями іноземної мови, що поліпшить їхню іншомовну комунікативну компетентність. Тільки 3 % респондентів зазначили, що позанавчальна діяльність надає можливість іншомовного спілкування, адже іншомовне спілкування із представниками інших мов та культур залежить від рівня розуміння їхніх соціокультурних особливостей. Вони стверджують, що для них досвід іншомовного спілкування не замінить ніякі теоретичні знання.

Неважко помітити, що ситуації в іншомовному реальному режимі, що передбачає позанавчальна діяльність, вимагають від студентів не знання конкретних правил поведінки, готового алгоритму дій і простого відтворення такої поведінки із представниками іншої мови та культури, а здатності правильно дати оцінку ситуації, спроектувати свої дії та поведінку стосовно певної ситуації, для подальшого взаємопорозуміння зі співбесідником, при цьому використовуючи соціокультурний особистісний досвід.

У нашому випадку мова йде про такі ситуації, які відтворюють соціокультурний контекст іншомовної країни. Так, майбутні вчителі повинні бути готовими до міжкультурного спілкування із представниками інших країн, до вибору відповідного стилю соціокультурної поведінки та бути здатним до підтримання діалогу, при цьому вміти використовувати та знаходити нестандартні рішення у незнайомих соціокультурних ситуаціях. Використання та реалізація таких ситуацій у позанавчальній діяльності студентів буде визначати рівень їхньої соціокультурної компетентності та рівень адаптації в іншомовному середовищі.

Усе викладене дозволяє зробити кілька загальних висновків: по-перше, соціокультурна толерантність – це моральна якість особистості, яка передбачає терпимість до інших точок зору та думок не залежно від національної та культурної належності, що сприяє взаємопорозумінню між представниками різних мов та культур; по-друге, формування соціокультурної толерантності відбувається у процесі міжкультурної комунікації з носіями іноземної мови; по-третє, отримання соціокультурного досвіду та толерантності майбутніх вчителів іноземних мов у процесі міжкультурної комунікації відбувається, в основному, в позанавчальній діяльності університету.

У якості подальшого вивчення проблеми формування соціокультурної толерантності, на наш погляд, розгляду потребує проблема формування та визначення технології формування соціокультурної толерантності у майбутніх вчителів немовних спеціальностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Емельянова И.Н. Ценности современного общества в содержании университетского образования // Высшее образование сегодня. – 2007. – № 1. – С. 14-18.
2. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М.: Слово / Slovo, 2000. – 259 с.
3. Гальскова Н.Д. Межкультурное обучение: проблема целей и содержания обучения иностранным языкам // Иностр. яз. в школе. – 2004. – № 1. – С. 3-8.
4. Розанова М.С. Проблема межкультурной коммуникации в контексте философско-художественного освоения современной реальности. – http://anthropology.ru/ru/texts/rozanova/russia_04.html.
5. Библер В.С. От наукоучения – к логике культуры: Два философских введения в двадцать первый век. – М.: Политиздат, 1990. – 413 с.
6. Москаленко В.В. Соціальна психологія: Підручник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с.
7. Зиновьев Д.В. Социокультурная толерантность – ее сущностные характеристики. – <http://res.krasu.ru/paradigma/1/6.htm>
8. Скуратова О.Б. Проблема формирования социокультурной толерантности у учащихся в системе начального и среднего образования через приобщение к культурному многообразию современного общества <http://www.oim.ru/reader.asp?whichpage=1&mytip=1&word=&pagesize=15&Nomer>
9. Асташов Н.А. Проблема воспитания толерантности в образовательных учреждениях // Толерантное сознание и формирование толерантных отношений. – М., 2003. – С. 77-78.

Матеріал надійшов до редакції 10.10.2007 р.

Шехацова С.О. Межкультурная коммуникация как социально-педагогическое условие формирования социокультурной толерантности у будущих учителей иностранных языков.

В статье рассматривается сущность социокультурной толерантности, влияние межкультурной коммуникации как социально-педагогического условия на формирование социокультурной толерантности у будущих учителей иностранных языков, а также пути получения социокультурного опыта студентами во внеучебной деятельности университета.

Shekhavtsova S.O. The Cross-Cultural Communication as a Socially-Pedagogical Condition of Future Foreign Languages Teachers' Social and Cultural Tolerance Formation.

The article deals with the essence of social and cultural tolerance, the influence of cross-cultural communication as socially-pedagogical condition on the future foreign languages teachers' social and cultural tolerance formation, moreover, it focuses on the ways of receiving students' social and cultural experience in out-of-class activity of the university.